

فرهنگی

نداسجانی

روزنامه‌نگار

پرداختن به موضوعات دینی در قالب هنر، از دیرباز مورد توجه اهالی فن و کارشناسان این حوزه، بوده و هست؛ بیان آیین ها و مذاهب به زبان نمایش، موسیقی، تصویر و یا بر روی پرده سینما. اما جریان این موضوع در قالب نمایش حس و حال خاصی دارد. به گفته محمود فرهنگ، هدف از تشکیل کانون تئاتر دینی، حمایت از کسانی است که علاقه‌مند هستند در حیطه هنرهای نمایشی آیینی و دینی فعالیت کنند. محمود فرهنگ با توجه به تجربه و فعالیتش و مدیریتتی که در کانون تئاتر دینی داشته است، در گفت‌وگو با «ایران» در این باره سخن گفته است که در ادامه می‌خوانید.

به‌عنوان سؤال نخست، تعریف شما از تئاتر دینی چیست؟

تعریف ما از تئاتر دینی پرداختن به موضوعات، مضامین و مفاهیمی است که از دین‌های الهی برداشت می‌شود. ادبانی که از سوی خداوند به پیامبران الهی وحی شده‌اند، نه ایدئولوژی‌هایی که توسط انسان‌ها ساخته و پرداخته می‌شود. اما در مورد شکل‌گیری تئاتر دینی باید بگوییم آغاز فعالیت این آقای علی منظری مدیر مرکز هنرهای نمایشی بود. در همان دوران دفتر تهیه و تدوین نمایش‌های مذهبی راه‌اندازی شد [از آن زمان] نامیانه موسسه بازرگ دنیا به چاپ رسید، البته در آن دوران افت و خیزهایی هم وجود داشت تا آنکه حدوداً ۱۲ سال قبل، مسئولیت کانون تئاتر دینی را برعهده گرفتم و از ابتدای کار، چشم‌انداز وسیعی را برای آینده تئاتر دینی پیش‌بینی کرده بودیم. از نگاه اهالی این حوزه، آثار، یک هنر دینی است و البته تأکید می‌کنم آن دینی مد نظر است که روایت زندگی پیامبران بوده و درقرآن هم به آن اشاره شده است. جشنواره‌ها و... که خوشبختانه مورد استقبال قرار گرفت.

با این حساب کانون تئاتر دینی نزدیک به چهارده است که شکل گرفته است.

خیر. تعزیه کهن‌ترین سوگوار مذهبی است اما تاریخ پیدایش آن به‌صورت دقیق مشخص نیست. هنر نمایشی تعزیه پیش از انقلاب اسلامی هم اجرا می‌شد و می‌توان آن را در بخش تئاتر دینی تعریف کرد و اما آن دوران مورد بی‌مهری قرار گرفت و اتفاقاً تا آنجا که توانستند تئاترها را به مذهب زدایی کشانند تا بعد از انقلاب اسلامی که توجه جدی‌تری به تعزیه شد. هدف از تشکیل کانون تئاتر دینی، حمایت از کسانی است که علاقه‌مند هستند در این حیطه فعالیت کنند چرا که مخالفت و سلاخی مختلف وجود داشت و عده‌ای براین نظر بودند یا شکل‌گیری جمهوری اسلامی، توجه به مذهب بیشتر شده است در صورتی که پیش از این هم مذهب در هنر ما وجود داشته اما در برهه‌های مختلف تاریخی مورد بی‌توجهی قرار گرفته است.

طی این سال‌ها هنرهای آیینی و مذهبی ما به‌صورت شفاهی و سینه به سینه منتقل شده و مرجع معتبری وجود نداشته است. در این سال‌ها چه تدابیری از سوی این کانون صورت گرفته است؟

از سال ۱۳۸۹ و زمانی که آقای مؤذنی دبیر رویداد تئاتر صاحب‌دلان بود، به دنبال ایجاد پشتوانه‌ای علمی برای تئاتری دینی بودیم و در این راستا نشست‌های متعددی هم با استادن تئاتر برگزار شد

محمود فرهنگ، دبیر رویداد تئاتر صاحب‌دلان در گفت‌وگو با «ایران»:

تئاتر در بلوغ فرهنگی جامعه اثرگذار است

غیرقابلیتی است بی‌تأثیر نبوده است.

به نظر شما اگر این جشنواره به‌صورت رقابتی بیشتری ایجاد نمی‌شد؟

انجام یک کار رقابتی تنها جلب کردن نظر داروان است برای دریافت جایزه، اما غیرقابلیتی بودن یک اثر موجب رعایت استانداردهای لازم برای یک اجرای عمومی است تا بتوانند نظر مخاطبان را جلب کنند اما متأسفانه در این سال‌ها آثار یادآور این حوزه تئاتر اجرا شده ارتباطی با مخاطب برقرار نکرده است و تنها تلاششان دریافت جایزه در بخش‌های مختلف متن، بازیگری، کارگردانی و... است اما تولیدکنندگان تئاتر دینی، سعی‌شان بر این است استاندارد کار را به جایی برسانند که از بین تعداد گروه‌های شرکت‌کننده، گروه‌های کمتری بتوانند به این جشنواره راه پیدا کنند و این مسأله‌سختی است چرا که ابتدا باید متن مورد تأیید هیأت انتخاب قرار بگیرد و در ادامه باید دید آیا این کار از عهده کارگردان برمی‌آید یا خیر! در غیر این صورت از گروه حذف خواهند شد.

به نظر شما رقابت گروه‌های تئاتری در حوزه مسائل دینی و مذهبی در چه فضایی باید انجام شود تا اقبال مخاطب را بیشتر جلب کند؟

رقابت هم جنبه مثبت دارد و هم جنبه منفی. جنبه مثبت آن ایجاد انگیزه است اما وقتی اقتصاد مالی وجود نداشته باشد گروه‌های شرکت‌کننده در شهرستان نیازمند حمایت خواهند بود و این خود می‌تواند انگیزه ایجاد کند. ما باید چرخ تئاتر را در استان‌ها روشن نگه داریم و سال‌ها در اختیار آنها بگذاریم تا یک نمایش حتی به مدت سه ماه روی صحنه داشته‌اند آنکه تنها به یک جشنواره خلاصه شده و هیچ چیزی هم به آن افزوده نشود. معمولاً وقتی جشنواره‌ها این سرعت را ایجاد می‌کنند هنرمند نمی‌تواند جدید و خلاقیتی داشته باشد.

با توجه به تمرکز بیشتر اجراهای هنری و تولید آثار در پایتخت، قطعاً مخاطبان بیشتری هم خواهند داشت با این حساب استقبال از تئاتر دینی در شهرستان‌ها را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

استقبال بسیار خوب است. اما امکانات محدود در شهرستان‌ها موجب شده کمتر شاهد این اجراها باشیم، بنابراین برای حمایت مالی و اجرایی این موضوع کانون تئاتر دینی فرآیندهای را قرار داده تا گروه‌های مختلف

بشن

رقابت هم جنبه مثبت دارد و هم جنبه منفی. جنبه مثبت آن ایجاد انگیزه است اما وقتی اقتصاد مالی وجود نداشته باشد گروه‌های شرکت‌کننده در شهرستان نیازمند حمایت خواهند بود و این خود می‌تواند انگیزه ایجاد کند. ما باید چرخ تئاتر را در استان‌ها روشن نگه داریم و سال‌ها در اختیار آنها بگذاریم تا یک نمایش حتی به مدت سه ماه روی صحنه داشته‌اند آنکه تنها به یک جشنواره خلاصه شده و هیچ چیزی هم به آن افزوده نشود.

نمایشنامه است. نوشتن نمایشنامه کار بسیار سختی است و قطعاً کسانی که در این زمینه کار می‌کنند از روی عشق و علاقه در این مسیر قدم برداشته‌اند. ناگفته نماند تعزیه زیرمجموعه کانون نمایش‌های سنتی و آیینی است و مربوط به کانون تئاتر دینی نبوده اما به‌دلیل حمایت از تعزیه، از افراد شاخص و حرفه‌ای دعوت می‌کنیم در این ایام کارهای فاخر خود را در فضای تئاتر شهر اجرا کنند. نکته مهم دیگر این است که سینما یا وامدار تئاتر است، اما تئاتر ما نتوانسته رسالت اصلی خود را در جامعه ایفا کند و به همین سبب نتوانسته رشد لازم را داشته باشد. تئاتر اندیشه و وزن است اما سینما یک صنعت است و خیلی ساده و سطحی می‌تواند به بسیاری از موضوعات بپردازد اما در تئاتر یک نفر ۶۰ سال زمینه ادبیات نمایشی فعالیت می‌کند اما وقتی به آثارش نگاه می‌کنید می‌بینید دل آن عاشورا موضوع دفاع مقدس هم مطرح می‌شود. آن زمان همه ززمندها به عشق امام حسین (ع) به جبهه جنگ با یزیدیان رفتند و این همان موضوع دفاع مقدس است یعنی مفاهیم نهایی و ژرف‌نگرانه آن به موضوع عاشورا اشاره دارد. در سال‌های گذشته جشنواره‌های ایرانی است و برداشته‌اند با ساهم مختلف با موضوع دفاع مقدس برگزار شده است که تقریباً دیگر هیچ کدام از آنها برگزار نمی‌شوند و تنها جشنواره‌های فتح خرمشهر، ایثار و جشنواره مقاومت است و موضوع این جشنواره‌ها با مفاهیم دینی مربوط بوده که این آثار در کانون تئاتر دینی اجرا می‌شود.

عدم رشد تئاتر که بیشتر به آن اشاره داشتید، به‌دلیل آموزشی مربوط است یا نگاه اندیشه‌ورزانه؟

دانشگاه‌ها مجاللی برای تمرین و تلاش نیست و اغلب هنرجویان تئاتر بدون کنکور و ارزیابی وارد دانشگاه شده و بعد هم فارغ التحصیل می‌شوند. بنابراین اگر در دانشگاه گنجینه‌ای هم وجود دارد وامدار بزرگانگی است که در گذشته تلاش کرده‌اند تا این هنر حفظ شود و امروز به نقطه اتکا رسیده‌ایم، اما جوان مسری می‌خواهد راه صد ساله را یک شبه طی کند.

یکی از ضعف‌هایی که در تئاتر دینی مشاهده می‌شود متن یا نگارش است، چه بسا که متن‌های ضعیف بر کار کارگردان، بازیگر و حتی مخاطب نیز اثر نگذاره برای رسیدن به منابع معتبر و یا مرکزی برای پژوهش پیشنهاد دارید؟

در حال حاضر بنیاد حفظ ارزش‌های دفاع مقدس، حوزه هنری، بنیاد شهید، انتشارات نمایش و... یک تعداد مطالب در دست چاپ دارند و البته با توجه به گرانی کاغذ خیلی‌ای از هنرمندان نیز مجازی معمولاً نمایشنامه‌ها در همین فضا مورد خوانش و استفاده قرار می‌گیرد. به تئاتر گرایش به مطالعه بسیار کم بوده نکته بعدی این است که در بین اهالی تئاتر گرایش به مطالعه بسیار کم بوده و این باعث کم‌سوادی اهالی تئاتر شده بنابراین انگیزه برای چاپ این گونه آثار بسیار کم است.

محمود در تئاتر دینی پرداختن به موضوعاتی چون آیینی، مذهبی و اسلامی است آیا توانسته‌ایم

موضوعات اجتماعی، سیاسی و حتی فرهنگی را به تئاتر دینی وارد کنیم؟ اصولاً در نمایش‌های خیابانی موضوعات اجتماعی چون فداکاری، ایثار، گذشت کمک به هنموع و... وجود دارد به هر حال زیرساخت‌های اجتماعی جامعه و بلوغ فرهنگی و دینی وحی شده‌اند. الهی وحی شده‌اند، نه ایدئولوژی‌هایی که توسط انسان‌ها ساخته و پرداخته می‌شود. امروز ما با

تعریف ما از تئاتر دینی پرداختن به موضوعات، مضامین و مفاهیمی است که از دین‌های الهی برداشت می‌شود. ادبانی که از سوی خداوند به پیامبران الهی وحی شده‌اند، نه ایدئولوژی‌هایی که توسط انسان‌ها ساخته و پرداخته می‌شود.

اجرای تئاترهای دینی در رشد و کمال معنوی مخاطب چه میزان اثرگذار است؟

به هر حال وقتی گروهی چند ماه درگیر یک موضوع می‌شود طبیعی است اثر معنوی آن روی گروه باقی بماند. تئاتر برخلاف سینما که هنر چشمگیر است، هنری ذهن‌گیر است و اثر آن مدت‌ها بر روح و روان مخاطب باقی می‌ماند.

در خارج از ایران هم به تئاتر دینی توجه می‌شود؟

بله. در جشنواره‌های تئاتر فجر، سال‌های گذشته آثاری از هند، تاجیکستان، جمهوری آذربایجان، آلمان و... روی صحنه رفت. تعزیه ما جزو بی‌تظیرترین نمایش‌های دینی است و خاستگاه بزرگی در دنیا دارد یا نقالی، پرده خوانی و... و خوشبختانه در دنیا علاقه‌مندان بسیاری به هنرهای آیینی و مذهبی وجود دارند.

آیا کارگردان‌های ما در بخش تئاتر دینی از آثار و نمایشنامه‌های خارجی اقتباس می‌کنند؟

البته سلیقه مترجم هم دخیل است. یک نفر دوست دارد جوفوف را ترجمه کند و دیگری شکسپیر که اینک پیش از این هم بوده و در این زمینه پژوهش‌های بسیاری شده است.

تعزیه کهن‌ترین سوگوار مذهبی است اما تاریخ پیدایش آن به‌صورت دقیق مشخص نیست. هنر نمایشی تعزیه پیش از انقلاب اسلامی هم اجرا می‌شد و می‌توان آن را در بخش تئاتر دینی تعریف کرد اما آن دوران مورد بی‌مهری قرار گرفت و اتفاقاً تا آنجا که توانستند تئاترها را به مذهب زدایی کشانند تا بعد از انقلاب اسلامی که توجه جدی‌تری به تعزیه شد

هنر موسیقی، در راستای کمک به تئاتر دینی چقدر مؤثر بوده است؟

در تعزیه گوشه‌ها و دستگاه‌های موسیقی ایران شنیده می‌شود و در واقع یکی از ویژگی‌هایی که در موسیقی تعزیه مطرح می‌شود این است که بر اساس کاراکترهایی است که در تعزیه وجود دارد مانند حضرت ابوالفضل (ع)، حر، امام حسین (ع)، دو طفلان مسلم و... که هر کدام در گوشه و دستگاه‌های موسیقی خوانده و نواخته می‌شود. اتفاقاً ویژگی‌ای که در هیچ جای دنیا نبوده نیست. بنابراین حراست و علمی شدن تعزیه به حفظ این نوع موسیقی هم کمک می‌کند. البته این را بدانید بسیاری از آثار تعزیه بعد از انقلاب شنیده شده و برگرفته از موتیف‌ها و گوشه‌هایی بوده که در تعزیه وجود داشته است. موسیقی در هنرهای آیینی ما نقش بسیار مهمی دارد و معمولاً در تعزیه استفاده کنیم و تنها یک گره‌پردازی‌هایی انجام شده است. در واقع ساختار تئاتر ما بیشتر گرایش به سمت واردات و آنچه از غرب آمده است بوده و می‌خواهیم نمایش خود را نزدیک به آثاری داریم که در دنیا اجرا می‌شود و طبیعی است از چیزی که داریم غافل می‌مانیم.

ارزیابی و چشم‌انداز شما از تئاتر دینی ما چیست؟

همانطور که پیشتر گفته شد تئاتر ما تا به امروز هم نتوانسته رسالت اصلی خود را به جای آورد، اگرچه ظرفیت بیشتری در کشور ما وجود دارد و می‌تواند آثار بیشتر و بهتری تولید و اجرا کنند. دولت باید بارانه بدهد تا مسیر برای اجرای کار هنرمندان تئاتر تسهیل شود، همچنین قیمت بلیت‌ها نیز کاهش پیدا کند تا مخاطبان بیشتری داشته باشند اگرچه نمایش‌های دینی در سراسر کشور با سختی‌هایی روبه‌رو هستند اما تلاش ما این است که اجرای این آثار را در مجموعه سالن‌های ارشاد داشته باشیم. من براین باورم که تئاتر چه به‌عنوان موضوع تئاتر چه مفاهیم دینی، آموزشی، تربیتی، عروسی و آیینی همه در بلوغ فرهنگی جامعه اثرگذار هستند.

عکس: جمهوری آتلان